

УДК 304.44:327(477.7)

В. Левченко, канд. іст. наук, доц.
Одеський національний морський університет, Одеса

РОЛЬ ОДЕСЬКИХ НАУКОВЦІВ У РОЗВИТКУ ВІДНОСИН У ГАЛУЗІ КУЛЬТУРИ ІЗ США В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ¹¹

У статті аналізується роль одеських вчених у розвитку відносин із США у галузі культури в першій половині ХХ ст. Увага акцентується на переважно індивідуальному співробітництві одеських науковців і їх американських колег у царині культури на тлі політики радянської влади 1920-1930-х рр..

Ключові слова: Одеса, Україна, США, культура, наука.

Міжнародні зв'язки в галузі культури є складовою частиною загальної системи міжнародних відносин. Інтернаціональний досвід взаємин у сфері культури – найважливіший процес взаємодії і взаємозбагачення культур народів світу, що сприяє прогресу людської цивілізації протягом багатьох століть. Міждержавна практика зв'язків забезпечує поступ людства, будучи формою реалізації комунікативної функції культури в міжнародних відносинах країн світу. Інтернаціональні контакти в царині культури сприяють інтенсифікації творчих процесів, забезпечуючи включення значного духовного потенціалу представників багатьох народів, підвищуючи рівень "здорової" змагальності між ними, посилюючи роль моральних стимулів. В історичній перспективі завдяки міжнародному обміну в площині культури з'являється можливість подолати розкол світу внаслідок політичних конфліктів і протистоянь на певному етапі розвитку відносин між державами, що забезпечує вирішення проблем людської цивілізації на демократичній основі та дозволяє сподіватися на стійкий характер прогресу в світі. У цьому контексті дослідження історії міжнародного співробітництва в царині культури є однією з актуальних тем на сучасному етапі розвитку України.

Міжнародні зв'язки одеських науковців вже ставали об'єктом вивчення [2; 14; 17–18; 28–30], але не набули комплексного дослідження та, зокрема, не був відмічений американський вектор їх розвитку. Тому метою даної розвідки є спроба аналізу міжнародного співробітництва представників наукової спільноти Одеси із США в галузі культури, виявлення значення, змісту і особливостей цих міжнародних відносин, визначення їх інтенсивності, ефективності та форм співпраці не лише в контексті зовнішньополітичної діяльності радянської влади, а й в умовах існуючих ідеологічних забарвлень у розвитку культури, трансформованої системи вищої освіти й мережі науково-дослідних установ у першій половині ХХ ст. До того ж, до моменту встановлення дипломатичних відносин між Україною і США (3 січня 1992 р.) міжнародні зв'язки між цими державами розвивалися суперечливо і нестабільно.

На початку ХХ ст. у світі значно прискорюється процес розвитку культури. Стрімко змінюється повсякденне життя людей, що привело до революційного перевороту у їх свідомості, згодом спричинило важливі зміни у виробництві, побуті та, зокрема, налагодженні інтернаціональних зв'язків у галузі культури. На початку ХХ ст. серед одеських науковців були визначені основні орієнтаційні напрями у площині міжнародних відносин у галузі культури, у тому числі й американський вектор, але на той час він не був активований. У цей час відзнача-

ють перші випадки відносин між представниками одеської наукової корпорації та американськими вченими. Наприклад, 10 квітня 1910 р. ректор Новоросійського університету С. В. Левашов повідомив керівництво історико-філологічного факультету, що Міністерство народної освіти направляє одного з провідних одеських істориків, професора І. А. Линниченка на XVII міжнародний конгрес американістів, який мав відбутися у травні 1910 р. в Буенос-Айресі [10]. Міжнародний конгрес американістів є традиційним всесвітнім науковим форумом, що проводиться впродовж останніх 140 років. Мета цієї конференції полягає у розвитку соціогуманітарних досліджень країн Північної і Південної Америки та об'єднанні науковців, зацікавлених у проведенні таких розвідок [19]. На сьогодні нам не вдалося достеменно встановити, чи брав участь у цьому конгресі І. А. Линниченко (через відсутність фінансової підтримки з боку університету та Міністерства народної освіти скоріш за все, що ні), але це був один із перших кроків до налагодження міжнародних комунікацій одеських науковців з колегами країн американських континентів та, зокрема, США.

Перша світова війна й революційні перетворення, громадянська війна й інтервенція спричинили стрімке згорання інтернаціональної співпраці вчених Одеси, що призвело до тимчасового припинення подібних контактів у період 1917–1922 рр. Отже, скрутне матеріальне становище та дипломатична ізоляція "країни рад" стали одними з причин припинення міжнародних зв'язків на межі 10-х – 20-х рр. ХХ ст.

Український радянський уряд отримав юридичне право на розвиток міжнародних відносин лише після підписання 28 грудня 1920 р. союзного договору між УСРР і РСФРР із взаємним визначенням суверенітету і незалежності сторін. У 1921 р. НКЗС УСРР активно встановлював дипломатичні зв'язки із зарубіжними країнами, наслідком чого стала поява записки "Про дипломатичні представництва УСРР". У ній зазначалось, що УСРР на шляху започаткування дипломатичних, консульських та інших відносин із Польщею і країнами Балтії, а у віддаленішому майбутньому – з Великою Британією, Францією, Німеччиною, США й Італією.

Незважаючи на прогресивні кроки у розвитку міжнародних контактів, відносини між УСРР та багатьма країнами світу, в тому числі й США, у першій половині 1920-х рр. залишались напруженими. Причиною ускладнень між двома сторонами можна вважати протистояння між СРСР і США, що тривало з часів громадянської війни, в якій північноамериканська держава виступала на боці проімперських політичних сил, як союзник Російської імперії у військово-політичному угрупованні – Антанті.

¹¹ Стаття заснована на матеріалах доповіді, представленої на конференції "Україна і США: досвід та перспективи співпраці (присвяченої пам'яті проф. Б. М. Гончара)", поїздка на яку стала можливою завдяки програмі Центру "Сэфер" з підтримки досліджень в галузі юдаїки (грант Genesis Philanthropy Group в рамках благодійної програми Charities Aid Foundation "Еврейские сообщества").

На початку 20-х років ХХ ст. в Україні залишалися блокованими торговельні шляхи, були зруйновані порти, розладнане транспортне сполучення. Проте, незважаючи на такі умови, торговельні контакти з країнами світу підтримувалися. Це пояснюється традиційністю таких зв'язків у попередні періоди економічного розвитку півдня України. Широковідомим центром торговельних операцій і найбільшим портом залишалася Одеса, яку називали воротами до світових ринків. У перші післявоєнні роки представники іноземного капіталу продовжували підтримувати Одесу з метою збуту товарів на південноукраїнському ринку. Водночас було визначено опорні пункти щодо здійснення зовнішньоекономічної діяльності України: Одесу було визнано єдиним центром для налагодження зовнішньоекономічних відносин із ринками Середземномор'я, Близького Сходу й Америки. Одним із прикладів цих зв'язків з боку США була діяльність "Джойнта", яка мала стати допомогою євреям колишньої Російської імперії, постраждалим не тільки в результаті подій Першої світової війни, а й громадянської війни, що супроводжувалася майже на всій території України єврейськими погромами. До цього лиха додався голод, який почався на теренах України 1921 р. Однак у реалізації допомоги "Джойнт" зіткнувся з проблемою принципової несумісності цієї місії з політикою радянської влади, яка категорично відмовлялася від будь-якої співпраці з національно орієнтованою інституцією. Вихід із скрутного становища став можливий завдяки створенню Американської адміністрації допомоги – АРА (American Relief Administration). Саме під прикриттям АРА "Джойнт" і почав надавати підтримку євреям на території СРСР. Більшовики, приймаючи допомогу від "Джойнта", проте, постійно вели напружену ідеологічну боротьбу з цією організацією [26]. Хоча, здійснюючи економічну допомогу, "Джойнт" тим самим урятував життя багатьох науковців. Відомо, наприклад, що в у 1921–1922 рр. одеський професор-фізіолог Б. П. Бабкін працював в АРА, допомагаючи колегам виживати у скрутний час [20].

Незважаючи на існуючі можливості порятувати своє життя у складних економічних умовах на початку 1920-х рр., деякі одеські науковці не витримували такої ганебної ситуації як у повсякденному житті, так і в ідеологічній площині, яку радянська влада поступово підводила до монополістичної диктатури. Внаслідок цього вчені Одеси вирішували залишити батьківщину та пускалися на пошуки кращого життя. Однією з країн, яка залюбки приймала одеських інтелектуалів, стали США. У 1922 р. Одесу покинув математик Ю. Г. Рабинович. Спочатку він виїхав до Стамбулу, а після кількох місяців поневірянь дістався США, де й оселився. Упродовж 1926–1956 рр. він працював у Мічиганському університеті [27], своїми дослідженнями примноживши авторитет американської математичної школи. До США емігрувала значна кількість одеських науковців, які згодом стали дослідниками світового рівня. Наприклад, через країни Європи до США у 1948 р. потрапив Г. В. Флоровський – професор кафедри церковної історії й славістики Гарвардського і Принстонського університетів [4]. У 1958 р. до США переїхав А. М. Грабар, який став однією з центральних фігур центру світової візантиністики – Думбартон-Окса [3].

З поступовим утвердженням радянської влади налагоджується й міжнародна діяльність вчених. Згідно з постановою РНК УСРСР від 14 червня 1921 р. "стежити за розвитком міжнародної науково-творчої діяльності і сполучати з її досягненнями наукову творчість установ і громадян УСРСР" стало одним із завдань Всеукраїнської Академії наук [5]. Відповідно, право на здійснення міжнародних наукових зв'язків належало центральному

науковому органу країни. На місцях же в сфері діяльності науково-дослідних кафедр відповідно резолюції Наукового комітету НКО УСРСР від 3 січня 1923 р. міжнародна наукова комунікація взагалі не передбачалась [6, с.78–80], що, на нашу думку, було зумовлено двома факторами. По-перше, невпевненістю керівників радянської держави у своїй здатності утримати владу після закінчення громадянської війни. По-друге, саме представники наукової інтелігенції відкрито виступали з критикою політики більшовиків та мали підтримку міжнародної наукової спільноти. У зв'язку з цим влада вирішила встановити жорсткий ідеологічний контроль, не тільки не сприяючи інтернаціональним комунікаціям учених, а й виганяючи з країни частину наукової еліти, яка могла мислити вільно, самостійно аналізувати обстановку, висловлювати свої ідеї та постійно критикувати існуючий режим. У результаті цього ЦК КП(б)У прийняв рішення про введення низки заходів, з метою тримання науковців у слухняності. Отже, припинення міжнародних відносин одеських науковців у перші роки радянської влади (1920–1923) було пов'язане з післявоєнною руйнацією, погіршенням фінансового забезпечення науки, ізоляцією країни рад на міжнародній арені та боротьбою більшовиків з опозицією, до якої належали й представники наукової інтелігенції.

На краще ситуація змінилася тільки з прийняттям "Положення про науково-дослідні кафедри УСРСР", затвердженого Колегією Головного комітету професійно-технічної та спеціально-наукової освіти НКО УСРСР 18 лютого 1924 р. У ньому проголошувалося, що "Всі співробітники науково-дослідних кафедр задля розвитку науки і використання наукових досягнень інших країн, мають привілейоване право наукових відряджень... закордон" [7, с. 37–39]. Отже, після відносно тривалої блокади вчених у зв'язках з іноземними колегами, радянська влада вирішила, що контакти науковців із міжнародною спільнотою резонно розглядати як можливість вигідної репрезентації більшовицької держави на світовій арені. Одним із перших органів, на який було покладено відповідальність за всебічний контроль міжнародних наукових комунікацій науковців України, в тому числі й Одеси, з 1926 р. стало УТКЗ – Українське товариство культурних зв'язків із закордоном (на зразок Всесоюзного товариства культурних зв'язків із закордоном, діючого з 5 травня 1925 р.) [16, с. 34–35]. У другій половині 1920-х рр. серед інстанцій, що регулювали надання закордонних відряджень, помітно зріс вплив ОДПУ та його Іноземного відділу, представники якого попередньо перевіряли кожне відрядження. Через це виникали деякі зволікання, що часто спричиняли затримку початку роботи науковців за кордоном, а то й зриву поїздки. Процес отримання дозволу на виїзд був дуже затягнутим і бюрократичним, що, як правило, завжало справі налагодження контактів із зарубіжними фахівцями. Ці та інші суб'єктивні/об'єктивні причини призвели до того, що науковці отримали можливість виїжджати за кордон, у тому числі й до США, а це своєю чергою поживило співпрацю між одеськими інтелектуалами та американськими колегами у галузі культури у період другої половини 1920-х – першої половини 1930-х рр., який став "золотою добою" у першій половині ХХ ст.

Свідченнями цього є чисельний обмін індивідуальними і колективними делегаціями студентів і науковців між Одесою і США у період двох місяців 1927 р. У серпні 1927 р. у заплановане річне відрядження до США для роботи в біохімічному відділенні медичного факультету університету Небраски виїхав професор Одеського медичного інституту Б. Шацціло [15]. 21 серпня 1927 р. в Одесу приїхала делегація, що складалася зі студентів

різних університетів США (одна з них викладач Вісконсінського університету – Марджері Джонсон). Гості знайомилися з умовами праці на підприємствах, функціонуванням шкіл, санаторіїв, будинків відпочинку та побували в єврейських колоніях на Кримському півострові [25].

У першій декаді вересня 1927 р. в Одесу прибули представники першої американської робочої делегації – фахівець у сільськогосподарській економіці, професор Колумбійського університету Бребнер і економіст, завідувач нью-йоркським бюро статистики праці Стюарт Чейз, які цікавилися станом промисловості та сільськогосподарства в регіоні, функціонуванням Одеського порту та його експортними можливостями [8; 23]. Також вони ознайомилися з роботою одеської дослідної виноробної станції імені В. Є. Таїрова [23] та відвідали єврейські колонії в районі Херсону [24; 21]. 10 вересня 1927 р. Одесу відвідали Морен Сарре і Докс Пері, які ретельно вивчали розвиток шкільної справи, діяльність лікувальних установ та культурно-освітніх закладів [1].

З боку одеських вчених активні міжнародні наукові зв'язки із США підтримували співробітники Одеського державного історико-археологічного музею (директор С. С. Дложевський) [9; 12–13]. Міждержавні наукові зносини також підтримували співробітники Всеукраїнського музею єврейської культури імені Менделє-Мойхер-Сфорима, який було відкрито в Одесі 6 листопада 1927 р. До музею надходили сімейні реліквії, фотографії, театральні костюми, афіші тощо з багатьох міст світу, у тому числі з Нью-Йорка [11]. Надіслані науковцями США артефакти суттєво збільшували фонди музею та демонстрували самобутнє життя євреїв в Україні.

Така позитивна ситуація у відносинах у галузі культури між науковцями Одеси і США тривала до середини 1930-х рр., коли на тлі тоталітарного сталінського режиму в умовах постійної плинності кадрів, невинуватих звільнень з роботи, арештів, обов'язкового переходу до тематики наукового пошуку питань, визначених постановами більшовицької партії, будь-які контакти науковців із зарубіжними колегами були небезпечними і заборонялися. Вказана тенденція збереглася і під час Другої світової війни.

Розвиток міжнародної комунікації у царині культури між вченими Одеси і США після завершення Другої світової війни визначався загостренням системного протистояння між США і СРСР. Класовий антагонізм на міжнародній арені посилювався, а ці настрої були привнесені у площину культури. Апогеєм боротьби стала грандіозна антисемітська кампанія кінця 1940-х – початку 1950-х рр., в якій більшовицькі очільники також звинувачували США. Навесні 1950 р. Одесою прокотилася хвиля арештів євреїв – письменників, журналістів, викладачів. Першим був узятий під варту письменник Х. Вайнерман, якому закидали співпрацю з "американською розвідкою". У 1953 р. на партійних зборах Одеського державного університету в. о. ректора С. М. Ковбасюк повідомив, що "В стінах університету на юрфаці орудувала банда сіоністів – злісних ворогів нашого народу, агентура англо-американського імперіалізму". Далі він докладно розповів всі ті жахи, які творять "Джойнт", "лікарі-вбивці" й антирадянський осередок шкідливих сіоністів, розкритий ще 1951 р. [30]. У 1953 р. на шпальтах радянських газет "Джойнт" репрезентувався як філія американської розвідки, що нібито створив терористичну групу для знищення діячів СРСР.

Міжнародні культурні обміни між науковцями Одеси і США у першій половині XX ст. тільки у період другої половини 1920-х – першої половини 1930-х рр. стали не тільки фактором цивілізаційного розвитку, а й інструментом формування міжнародного клімату, сферою інтер-

національного співробітництва, в якій кристалізувалися уявлення про характер міжнародних відносин і норми міжнародного права. Процес інтернаціонального культурного обміну здійснювався в формі міжнародного співробітництва різного формату. У політичному плані воно сприяло формуванню антимілітаристських настроїв світової інтелектуальної еліти. У період з другої половини 1930-х до першої половини 1950-х рр. політикам вдалося роз'єднати науковий естєблїшмент, використати частину його для обґрунтування і пропаганди власних ідей.

Список використаних джерел

1. Американские туристы в Одессе // *Вечерние известия*. – 1927. – 12 сентября.
2. Баженова Г.Ю. Міжнародні зв'язки істориків Росії (друга половина XIX – початок XX ст.): автор. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02 – всесвітня історія / Баженова Г. Ю.; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2008. – 20 с.
3. Бутырский О.С. Грабар Андрей Николаевич / О. С. Бутырский // *Православная энциклопедия* / под ред. Патриарха Московского и всея Руси Кирилла. – М.: Церковно-научный центр "Православная энциклопедия", 2006. – Том XII: Гомельская и Жлобинская епархия – Григорий Пакуриан. – С. 243-245.
4. Бычков С. Флоровский Георгий Васильевич / С. Бычков, М. Колеров // *Русское зарубежье. Золотая книга эмиграции. Первая треть XX века* / под ред В. В. Шелохаева. – М.: РОССПЭН, 1997. – С. 653–655.
5. Бюллетень офіційних розпоряджень і повідомлень Наркомосвіти. – 1921. – Ч. 6. – С. 6.
6. Бюллетень Украинского Главного комитета профессионально-технического и специально-научного образования. – 1923. – № 3-4. – С. 78-80.
7. Там само. – 1924. – № 1. – С. 37-39.
8. В Одессу приезжают представители первой американской рабочей делегации // *Вечерние известия*. – 1927. – 31 августа.
9. Відчит про діяльність Одеського державного історико-археологічного музею за р.р. 1927 та 1928. – Одеса, 1929. – С. 17.
10. Державний архів Одеської області, м. Одеса, ф. 45, оп. 4, спр. 2640, арк. 36.
11. Там само, ф. Р-134, оп. 1, спр. 1643, арк. 42–43.
12. Там само, ф. Р-134, оп. 1, спр. 1646, арк. 2–2а.
13. Дложевський С.С. Одеський державний історико-археологічний музей / С. С. Дложевський // *Український музей* : зб. – К. : Фенікс, 2007. – С. 193-211.
14. Калінчева Г.І. Українсько-німецькі освітні і наукові зв'язки у 20-ті – на початку 30-х років : автор. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02 – всесвітня історія / Калінчева Г. І.; Донецький державний університет. – Донецьк, 1996. – 22 с.
15. Командировка одесских научных работников за границу // *Вечерние известия*. – 1927. – 9 августа.
16. Кузьмин М.С. Деятельность партии и советского государства по развитию международных научных и культурных связей СССР (1917 – 1932 гг.) / М. С. Кузьмин. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1971. – 149 с.
17. Левченко В.В. Вчені-історики Одеси в міжнародній науковій комунікації в 1917–1930-х рр. / В. В. Левченко // Університет: науковий історико-філософський журнал. – 2012. – № 3 (47). – С. 11-22.
18. Левченко В.В. Международные научные связи учёных-историков Одессы во второй половине XIX – первой половине XX вв. / В. В. Левченко // *Русское научное наследие за рубежами России: Материалы научной конференции, 24-25 октября 2013 г., Брянск* / Отв. ред. С. И. Михайлович. – Брянск: РИО Брянского государственного университета, 2013. – С. 82–94.
19. Международный Конгресс Американистов [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://ru.encydia.com/en/Международный_Конгресс_Американистов. – Назва з екрану. – Дата звернення: 01.02.2016.
20. Осташков К.В. Бабкін Борис Петрович / К. В. Осташков, И. В. Шепельська // *Профессори Одеського (Новоросійського) університету: Біографічний словник* / відп. ред. В. А. Сминтина. – Одеса: Астропринт, 2005. – Т. 2: А–І. – С. 72.
21. Отъезд представителей американской рабочей делегации // *Вечерние известия*. – 1927. – 6 сентября.
22. Портной И.Л. Провокация военных кораблей США в Одесском порту в 1922 г. / И. Л. Портной // *Исторический архив*. – 1960. – № 6. – С. 183-185.
23. Представители американской рабочей делегации в Одессе // *Вечерние известия*. – 1927. – 2 сентября.
24. Представители американской рабочей делегации в Одессе // *Молодая гвардия*. – 1927. – 3 сентября.
25. Приезд экскурсии американских студентов // *Вечерние известия*. – 1927. – 22 августа.
26. Рашковецкий М. "Джойнт" – "под зонтиком" и без [Електронний ресурс] / М. Рашковецкий // *Мигдаль Times*. – 2005. – № 58. – Режим доступа: <http://www.migdal.org.ua/times/58/5281>. – Назва з екрану. – Дата звернення: 03.02.2016.
27. Рикун І.Е. Рабинович Юрій Германович / І. Е. Рикун // *Профессори Одеського (Новоросійського) університету: Біографічний словник* / відп. ред. В. А. Сминтина. – Одеса: Астропринт, 2005. – Т. 4: Р–Я. – С. 6.

28. Ткаченко В. Українська наука у царині міжнародної комунікації (1920 – 1939 рр.) / В. Ткаченко // Україна XX ст.: культура, ідеологія, політика / відп. ред. В. М. Даниленко. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2008. – Вип. 14. – С. 364–376.

29. Урсу Д.П. Одесса в європейському і культурному просторі (XIX – XX вв.): Документальні очерки / Д. П. Урсу. – Одеса: Апрель, 2014. – 272 с.

30. Урсу Д.П. Ученые Одессы – жертвы идеологических кампаний 1946–1953 годов / Д. П. Урсу // Юго-Запад. Одессика. – 2010. – Вып. 10. – С. 114–173.

References

1. ANON (1927) Amerikanske turisty v Odesse. *Vechnie izvestiia*, 12th September.
2. BAZHENOVA, H. Yu. (2008) *Mizhnarodni zviazky istoriyiv Rossii (druga polovina XIX – pochatok XX st.)*. Abstract of unpublished thesis (Ph.D in History), Kyivskiy natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka.
3. BUTYRSKI, O. S. (2006) Hrabar Andrei Nikolaevich. In: *Pravoslavnaia entsiklopediia*. Vol. XII. Moscow: Tserkovno-nauchnyi tsentr "Pravoslavnaia entsiklopediia", pp. 243–245.
4. BYCHKOV, S. (1997) Florovskii Georgii Vasilevich. In: V. V. Shelokhaev, (Ed.) *Russkoe zarubezhe. Zolotaia kniga emigratsii. Pervaia tret XX veka*, Moscow: ROSSPEN, pp. 653–655.
5. Buleten ofitsiinykh rozporiadzhen i povidomlen Narkomosvity (1921). 6, p. 6.
6. Buleten Ukrainського Glavnogo komiteta professionalno-tekhnicheskogo i spetsialno-nauchnogo obrazovaniia (1923). 3-4, pp. 78-80.
7. Buleten Ukrainського Glavnogo komiteta professionalno-tekhnicheskogo i spetsialno-nauchnogo obrazovaniia (1924). 1, pp. 37-39.
8. ANON (1927) V Odesseu priezhdau predstaviteli pervoi amerikanskoi rabochei delegatsii. *Vechnie izvestiia*, 31 August.
9. ANON (1929) Vidchit pro diialnist Odeskogo derzhavnogo istorichno-arkheologichnogo muzeiu za r.r. 1927 ta 1928, p. 17.
10. Derzhavnyi arkhiv Odeskoï oblasti, Odesa, fond 45, opis 4, sprava 2640, arkysh 36.
11. Ibid, fond P-134, opis 1, sprava 1643, arkyshi 42–43.
12. Ibid, fond P-134, opis 1, sprava 1646, arkyshi 2–2a.
13. DLOZHEVSKII, S.S. (2007) Odeskii derzhavnyi istoriko-arkheologichnyi muzei. In: *Ukrainskii muzei: zbirnyk*. Kyiv: Feniks, pp. 193–211.
14. KALINICHEVA, H.I. (1996) Ukrainko-nimetski osviti I naukovy zviazky u 20-ti – na pochatku 30-kh rokiv. Abstract of unpublished thesis (Ph.D in History), Donetskii derzhavnyi universytet.

15. ANON (1927) Komandirovka odesskikh nauchnykh rabotnikov zagranitsu. *Vechnie izvestiia*, 9th August.

16. KUZMIN, M.S. *Deiatelnost partii I sovetskogo gosudarstva po razvitiu mezhdunarodnykh nauchnykh I kulturnykh svyazi SSSR (1917 – 1932 gg.)*. Leningrad: Izdatelstvo Leningradskogo gosudarstvennogo universiteta.

17. LEVCHENKO, V.V. (2012) Vcheni-istoryki Odessy v mizhnarodni naukovii komunikatsii v 1917 – 1930-kh rr. *Universytet: naukovy istoriko-filosofskii zhurnal*. 3 (47), pp. 11–22.

18. LEVCHENKO, V.V. (2013) Mezhdunarodne svyazi uchenykh-istorikov Odessy vo vtoroi polovine XIX – pervoi polovine XX vv. In: *Proceedings of the "Russkoe nauchnoe nasledie za rubezhami Rossii" conference, Briansk, October 2013*. Briansk: RIO Brianskogo gosudarstvennogo universiteta, pp. 82–94.

19. Mezhdunarodnyi Kongress Amerikanistov. [Online]. Available from: http://ru.encydia.com/en/Международный_Конгресс_Американистов. [Accessed: 01 February 2016].

20. OSTASHKOV, K.V., SHEPELSKA, I.V. (2005) Babkin Boris Petrovich. In: V. A. Smintina, (Ed.) *Profesory Odeskogo (Novorosiiskogo) universytetu: Biografichnyi slovnyk*. Vol. 2. Odessa: Astroprint, p. 72.

21. ANON (1927) Otezd predstavitelei amerikanskoi rabochei delegatsii. *Vechnie izvestiia*, 6 September.

22. PORTNOI, I.L. (1960) Provokatsiia voennykh korablei SSA v Odeskom portu. *Istoricheskii arkhiv*. 6, pp. 183–185.

23. ANON (1927) Predstaviteli amerikanskoi rabochei delegatsii v Odesse. *Vechnie izvestiia*, 2 September.

24. ANON (1927) Predstaviteli amerikanskoi rabochei delegatsii v Odesse. *Molodaia gvardiia*, 3 September.

25. ANON (1927) Priezd ekskursii amerikanskikh studentov. *Vechnie izvestiia*, 22 August.

26. RASHKOVETSKII, M. (2005) "Dzhoiht" – "pod zontikom" i bez. *Migdal Times*. [Online], 58. Available from: <http://www.migdal.org.ua/times/58/5281>. [Accessed: 03 February 2016].

27. RYKUN, I.E. (2005) Rabinovich Yurii Hermanovich. In: V. A. Smintina, (Ed.) *Profesory Odeskogo (Novorosiiskogo) universytetu: Biografichnyi slovnyk*. Vol. 4. Odessa: Astroprint, p. 6.

28. TKACHENKO, V. (2008) Ukrainka nauka u tsaryni mizhnarodnoi komunikatsii (1920–1939 rr.). In: V. M. Dnylenko, (Ed.) *Ukraina XX st.: kultura, ideologiya, politika*. Vol. 14, pp. 364–376.

29. URSU, D.P. (2014) *Odessa v evropeiskom I kulturnom prostranstve (XIX–XX vv.): Dokumentalnye ocherki*. Odessa: Aprel.

30. URSU, D.P. (2010) Uchenye Odessy – zherty ideologicheskikh kampanii 1946 – 1953 godov. *Yugo-Zapad. Odessika*. Vol. 10, p. 114–173.

Надійшла до редколегії 20.06.16

V. Levchenko, Ph.D. in History, Associate Professor
Odessa National Maritime University of Odessa, Odessa, Ukraine

THE ROLE OF THE ODESSA SCIENTISTS IN THE DEVELOPMENT OF UKRAINIAN-AMERICAN RELATIONS IN THE FIRST HALF OF THE XX CENTURY

The article examines the role of Odessa scientists in the development of relations in the field of culture with the United States in the first half of the twentieth century focuses mainly on individual cooperation of the Odessa scientists and American colleagues in the field of culture on the background of the policy of the Soviet government.

Key words: Odessa, Ukraine, the United States, culture, science.

УДК 94(71)

О. Машевський, проф.,
М. Барабой, студ.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ВИТОКИ ФРАНКО-КАНАДСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ (XVIII – ПЕРША ТРЕТИНА XX СТ.)

У статті досліджено питання витоків франко-канадського націоналізму у XVIII – в першій третині XX ст. Визначено вплив асиміляторської політики Великої Британії на генезу франко-канадського питання, зокрема проаналізовано британські колоніальні акти, що стосувалися управління Канадою. Розкрито еволюцію франко-канадського націоналізму, а саме перехід від мирних шляхів відстоювання своїх прав до збройного повстання 1837-1838 рр. та заворушень під час Першої світової війни. Висвітлено відмінності у поглядах на майбутнє Квебеку двох течій франко-канадського націоналізму: поміркованої та націоналістичної (радикальної).

Ключові слова: Велика Британія, Франція, колоніальна політика, асиміляція, Канада, націоналізм, франко-канадське питання, Квебек

Франко-канадці як нація пройшли досить складний етап формування та становлення. Фундамент франко-канадців було закладено вже в XVI – на початку XVII ст. переселенцями з Франції. До середини XVIII ст. вже добре оформилися такі важливі ознаки національності, як спільність території, мови, релігії та культурно-психічний тип. Французький мандрівник Луї-Антуан де Бугенвіль, який приїхав у Квебек в 1757 році, був вражений від побачених ним очевидних відмінностей між французами і канадцами, та зазначив, що "вони, здається, належать

до іншого, я б сказав навіть ворожого народу" [17, с. 60]. Перехід Канади за Паризьким мирним договором 1763 року до Великої Британії, яка почала проводити асиміляторську політику, став передумовою до формування ідеології франко-канадського націоналізму.

Більшість дослідників розглядає проблему франко-канадського націоналізму або на сучасному етапі, або в період "тихої революції", котра відбулась у 1960-ті рр. Оскільки франко-канадське національне питання на сьогодні є досі невирішеним, актуальним є дослідження